

TANULMÁNYOK

A SZOCIALISTA HADSEREGEK KIALAKÍTÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

Munk Károly

1. A hadsereg és az uralkodó osztályok kapcsolata

A hadsereg belső élete és tevékenysége, valamint a politikai eseményekben tanúsított magatartásának indítékai már évszázadok óta foglalkoztatják az embereket. A történelem során politikusok, tudósok, prózáírók és költők szárai tettek már kísérletet, hogy megválaszolják az izgató kérdéseket: kiket és miért védelmez a hadsereg? A nem marxisták a választ a hadsereg állítólagos osztályok felettségében, össznemzeti jellegében keresték, azt állítva, hogy minden esetben az egész nemzet érdekében lép fel. Ilyen céllal megírt tanulmányok és irodalmi alkotások jelennek meg napjainkban is a tőkés országokban. A történelem tényei azonban megcáfolják ezeket a fejtegetéseket.

Az ősközösségi társadalom beható vizsgálatának eredménye például azt bizonyítja, hogy a törzsek irányítását végző népgyűlések és a törzsfők tanácsai is rendelkeztek már bizonyos fegyveres csapatokkal, fegyveres szervezetekkel, ám ezeket még nem tekinthetjük hadseregeknek. Nem, mert — mint Engels mondotta — ezek a törzsek „öntevékeny fegyveres szervezetei” voltak, amelyek nem alkottak speciális katonai szervezeteket. Ekkor még nem volt meg a hadsereggé válás objektív alapja, még nem volt szükség a belső elnyomó funkcióra. A fegyver az egész törzs kezében volt a közös ellenség elleni harc megvívásához. Később a nemzetségi rend bomlásakor már megjelentek — ha csak ideiglenesen, átmenetileg is — a katonai feladatokat ellátó fegyveres csapatok. Ezek már egyértelműen a hadvezérek és a mögöttük álló társadalmi rétegek érdekeiért léptek fel az úgynevezett „elégedetlenkedőkkel” szemben. A fegyveres csapatok, a hadseregek ezzel megkezdték történelmi útjukat. A kezdeti ideiglenesség, átmenetiség lassan a múlté lett. Az esetenként fegyvert fogók helyébe az uralkodó osztályok érdekeit védelmező állandó fegyveres szervezetek léptek. Kialakultak a külső és belső funkciók. A rabszolgatartó társadalomban a rabszolgaszerzésnek és az emberi jogaiktól megfosztott rabszolgák fékentartásának fő eszköze már a hadsereg volt.

A hadsereg osztályjellegének tisztázása

Abból a célból, hogy az uralkodó osztályok hatalmuk védelméhez biztossítsák a hadsereg támogatását, mindenkor nagy figyelmet fordítottak a hadseregek felépítésére, a parancsnoki kar kiválogatására, de még a rendfokozat

nélküliek megrostálására is. Felismerték, hogy a hadsereg csak akkor teljesíti a kapott parancsokat, ha olyan tisztikara és legénysége van, amely képes és hajlandó is a kapott parancs végrehajtására. Bár a hadseregek kialakításának elve a történelem során többször változott, a cél azonban azonos maradt: az uralkodó osztályokhoz való hűség és engedelmesség biztosítása. A rabszolgatartó Görögországban és Rómában például csak az uralkodó osztály tagjainak a kezébe adtak fegyvert: fegyveres szolgálatra kötelezve őket. Bizáncban és másutt már zsoldos hadseregeket szerveztek, és a kifizetett arany segítségével érték el céljaikat. A hűbéri Franciaországban mindent úgy érték el, hogy elsősorban a tisztikarra fordították figyelmüket, és csak azokat helyezték parancsnoki beosztásokba, akik legalább negyediziglen tudták bizonyítani nemesi származásukat.

Am a termelőerők fejlődésével, a feudális rendszer bomlásával szükségszerűen megérték az általános hadkötelezettség, a tömeghadseregek társadalmi feltételei, és a XIX. században megkezdődött a széles néptömegek bevonása a fegyveres harcba. Lenin így írt erről: „Visszavonhatóanul elmultak azok az idők, amikor a háborút zsoldosok vagy a néptől félig-meddig elszakadt kaszt képviselői viselték.”¹ A haditechnika és a hadtudomány rohamosan fejlődött. Az új fegyverek és technikai eszközök új elméleti következtetéseket és új szervezeti formákat követeltek. A kis létszámú hadseregek helyébe milliós tömegeket mozgó hadseregeket kellett létrehozni. Ez azonban áttörte a korábbi szervezési elveket; fegyvert kellett adni az elnyomott osztályok kezébe is. A hadseregeknek az uralkodó osztályok iránt való hűségét nehezebb volt biztosítani. El kellett érni, hogy a felfegyverzett emberek tömegei saját osztályérdekeikkel szemben is képviseljék a hatalom birtokosának akaratát. A tisztikar szigorú válogatási elvén nem változtattak, aminek az sem mond ellent, hogy a felvételnél esetenként a politikai megbízhatóság és nem a származás döntött. Az uralkodó osztályt képviselő tisztikar és az elnyomott osztályok tagjaiból álló legénység közötti antagonisztikus ellentétet ugyan felszámolni sohasem tudták, hatóerejét visszazorítani, illetve csökkenteni azonban igen. E cél megvalósítása érdekében mindent igénybe vettek. A hadseregek belső fegyelmének, az uralkodó osztályhoz való hűségének biztosítását a legkülönbözőbb módszerekkel és eszközökkel alapozták meg. Ezek között szerepeltek, a már középkorban alkalmazottak mellett (tizedelés, kikötés stb.) az újkor rafináltabb módszerei és eszközei is (ideológiai megdolgozás, megalázás stb.). A legújabb korban, sőt napjainkban is széles skáláját találjuk az engedelmességre, a parancs végrehajtására népszerűsítés eszközeinek. Gondoljunk csak a fasiszta hadseregekben folytatott lélekméregzésre, melynek eredményeként emberi mivoltukból kivetkőzött, fanatizált fiatalok gondolkodás nélkül hajtották végre a Führer, a Duce, a Mikádó vagy a „Kormányzó Úr” népellenes parancsát; gondoljunk a közönséges bűncselekmények következményei előtt vagy kalandvágyból a gyarmati imperialista hadseregekbe menekültekkel szemben alkalmazott zsarolás eszközeire; az imperialista hadseregekben folytatott ideológiai megdolgozásokra; a revansizmusra; a sovinszta hecc kampányokra, a „vörös agresszióról” nap mint nap tömegével tált rémtörténetekre stb.

Az uralmon levő monopolizációk ma megtévesztéssel és erőszakkal, pénzzel és zsarolással mindent elkövetnek, hogy a hadseregek — bár soraikban a nép fiai tömegesen találhatók — az ő engedelmes eszközeik legyenek, hatalmi céljaik végrehajtóivá váljanak. Az ő számukra nincs kétség afelől, hogy kiket és miért kell a hadseregnek védelmeznie.

¹ Lenin Művei. 8. köt. Budapest, Szikra, 1954. 37. o.

2. A szocialista hadseregek helye a proletárállam védelmében

A szocialista országok hadseregeivel kapcsolatban is felvetődik a kérdés — ha nem is úgy, hogy kiket és miért védelmeznek, hanem úgy: *mivel biztosítják, hogy a szocialista ország hadserege a szocialista hatalmat, a népet védelmezi?*

A kérdésre csak a tőkés és a proletárhatalom, a burzsoá és a szocialista hadsereg közti lényeges különbségek bemutatásával tudunk választ adni. A proletárhatalom és így a hadserege is sok vonásában megegyezik a korábbi hatalmakkal és azok hadseregeivel. A proletárhatalom éppen úgy egy osztály uralma, diktatúrája osztályellenségével szemben, mint a burzsoá hatalom, a szocialista hadsereg éppen úgy az uralmon levő osztály hatalmi eszköze a fennálló rendszer ellen törő külső és belső ellenség ellen, mint a burzsoá hadsereg. Mégis minőségi, gyökeres különbség van a két hatalom, a két hadsereg között. Amíg a burzsoá hatalom a kisebbségben levő, elnyomó tőkés kizsákmányolását hivatott biztosítani a dolgozó nagy többséggel, köztük az ipari proletariátussal szemben, addig a proletárhatalom, bár egy osztály uralma, az anyagi és szellemi értéket előállító többség érdekeit védelmezi, az alkotó munka szabadságát óvja a volt elnyomó, kizsákmányoló kisebbséggel szemben restaurációs törekvéseik megakadályozására. Hasonló minőségi különbséget találunk, ha a két hadsereget hasonlítjuk össze. Amíg a burzsoá hadsereg a népi megmozdulások fékentartására hivatott, a szocialista hadsereg, mivel a hatalmon levő munkásosztály alapvető érdekei megegyeznek az egész nép, tehát a többi dolgozó osztály és réteg alapvető érdekeivel, a nép igazi hadserege. A szocialista hadseregben szolgálatot teljesítő katonák és parancsnokok között nincsen antagonisztikus ellentmondás, mivel a tisztek éppen úgy a nép fiainak soraiból kerülnek ki, mint a sorállományúak, mivel a hadsereg céljai a nép érdekeinek felelnek meg.

Mindez arra mutat, hogy ilyen körülmények között már számos feltétel adva van ahhoz, hogy a szocialista hadsereg a nép, a munkásosztály érdekeinek védelmezője legyen. Bár az állam osztálytartalma, a sorállomány és a tisztikar lényegében azonos osztályhelyzete, valamint a hadsereg elé kitűzött célok és feladatok egybeesése a nép, a munkásosztály érdekeivel — nagyon fontos feltételek, mégsem egyedüli biztosítékai annak, hogy a szocialista hadsereg teljesítse kötelességét, és védje a népet, a munkásosztály alkotó munkáját, hatalmát. E kötelesség teljesítésének éppen úgy a párt politikájának elfogadása és végrehajtása az egyik legfontosabb feltétele, mint annak, hogy a munkásosztály megszerezze és megtartsa a hatalmat, illetve az egész néppel együtt sikeresen építse az új társadalmat. A párt ezért is fordított és fordít mindig nagy figyelmet a fegyveres erőkre, a hadseregre. Hiszen mindaddig, amíg fennáll a szocialista állam, a szocialista rend veszélyeztetettsége — akár külső, akár belső ellenség által —, a fegyveres erőknél, a hadseregnél fontos szerepe van az új társadalom megteremtésében. S mivel a szocializmus építése nem a kapitalizmus világméretű pusztulása után, hanem még azt megelőzően, létezésének, romboló hatásának körülményei között megkezdődött, a munkásosztály arra kényszerül, hogy az építő szerszám mellett a fegyvert is kezében tartsa. A párt ezt az objektív körülményt nem hagyhatta és nem is hagyja figyelmen kívül. Mint annyi sok másban, ebben is a bolsevik párt mutatott példát.

A bolsevik párt a szocialista forradalomnak egy országban való győzelméről szóló lenini tanítás segítségével vezette győzelemre Oroszország proletár tömegeit 1917 októberében, teremtette meg az első győztes proletárhatalmat és annak Vörös Hadseregét. E győzelem új korszakot nyitott az emberiség

történetében: a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszakát. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta már újabb tizenhárom ország lépett a szocializmus útjára. Ez a helyzet azonban azt jelenti, hogy a földön egy időben két társadalmi rendszer, sőt már két világrendszer létezik: a kapitalista és a szocialista világrendszer. Ám ez az átmenet nem megy harcok, nehézségek nélkül. Az imperializmus nem nyugszik bele területi és pozíciós veszteségeibe. Mindent elkövet, minden eszközt felhasznál a folyamat megállítására, eredményeinek felszámolása érdekében. A szocializmus nagy küzdelemben, de diadalmasan nyomul előre. A harc eredménye nem kétséges, újabb s újabb országok szakadnak ki az imperializmus láncából, míg csak kapitalizmus lesz a földgolyón. De addig? Addig fennmarad a háború gazdasági alapja „Amíg fennáll az imperializmus, fennmarad az agresszív háborúk talaja is”² — mondja ki az 1960-as Moszkvai Nyilatkozat.

A háború veszélyét a szocializmus nem lehet csupán az objektív okokra, a gazdasági alapra visszavezetni. A háború gazdasági alapja mellett megvannak még azok az agresszív erők is, amelyek az újabb háború kirobbantásán munkálkodnak. Igaz, hogy az erőviszonyok már a béke erőinek kedveznek, s hogy megvan a lehetősége egy újabb világháború elkerülhetőségének, mégis látnunk kell: az imperialisták kezében jelentős katonai és politikai erők összpontosultak, és nincs biztosíték az ellen, hogy ezek az emberek egy tragikus napon nem próbálják meg felhasználni ezeket az erőket. Napjainkban folyó helyi háborúk is azt bizonyítják, hogy az imperialisták nem mondanak le a háborús terveikről.

Mindebből valamennyi szocialista állam számára szükségszerű a feladat: biztosítani a nép érdekeinek, a munkásosztály hatalmának, a szocializmus építésének védelmét, a haza, a hon oltalmát.

E követelmény teljesítését hivatott hazánkban is elősegíteni a párt honvédelmi politikája.

A honvédelmi politika

A párt általános politikájának különböző elemei vannak. Így az általános politikának része például a külpolitika, a gazdaságpolitika, a kultúrpolitika, a szövetség politika stb. — és a honvédelmi politika is, amely mint az általános politika része, annak van alárendelve, attól függ. Adódhatnak persze olyan időszakok is, amikor az általános politika legfőbb elemévé a honvédelmi politika lép elő. „A történelem most a katonai kérdést központi politikai kérdéssé avatta” — mondotta Lenin egy alkalommal. Másutt ugyanezt a gondolatot így fejtette ki: „... a politikai helyzet lényege most a katonai helyzet”.

Mégis mindezek ellenére az a jellemző, hogy a honvédelmi politika az általános politikának csak egyik és nem a központi elemét, részét alkotja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a honvédelmi politika az általános politika többi elemeitől elkülönítve, elszigetelten létezne. Ellenkezőleg, az általános politika részei között szoros kapcsolat, összefüggés van, a honvédelmi politika hat a többire, illetve a többi hat a honvédelmi politikára — sőt bizonyos vonatkozásban egyik-másikkal össze is fonódik. Már csak ezért is hibás felfogás a honvédelmi politikát leszűkítetten csak a hadsereggel összefüggésbe hozni.

A honvédelmi politika fogalmával az utóbbi időben még az átlag újságíró is egyre gyakrabban találkozott. A jelenkor egyik legfontosabb kérdése ugyanis a háború és a béke kérdése, a világbéke megőrzéséért folytatott harc kérdése, a szocialista tábor határai szavatolásának kérdése egye-

² A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. Budapest, Kossuth, 1960. 33. o.

nesen szükségessé teszi a béke biztosításának, a hon védelmének tárgykörébe tartozó problémák széles körű ismertetését és megvitatását. Természetes hát, hogy az ilyen sokat mondó fogalom, mint a honvédelmi politika, hazánkban sem ismeretlen a politika iránt érdeklődők előtt. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy e fogalom tartalmi összetevői, részkérdései is ennyire széleskörűen ismertek lennének. Nagyobb annak a valószínűsége, hogy a honvédelmi politika részkérdéseit ismerők köre az előzőeknél már jóval szűkebb.

A honvédelmi politika leggyakoribb félreértése, amikor azt leszűkítik a pártnak a hadsereggel kapcsolatos politikájára. A honvédelmi politika mind-ama tényezők, erők kérdéseivel foglalkozó politika, melyek a hon védelmi erejét adják. Ez pedig több, szélesebb, mint a hadsereg. A honvédelmi erők tartalmát, fogalmát legvilágosabban Malinovszkij marsall foglalta össze: „Az állam védelmi erejének fogalma nem csupán a fegyveres erőket foglalja magában. A »védelmi erő« az állam politikai rendje, termelési lehetősége, a tudomány és a technika fejlettsége, a lakosság minőségi összetétele, műveltsége, nevelése és műszaki felkészültsége.”

A fentiekből következően a védelmi erő, vagy másként a honvédelmi erő fejlesztésében szerepe van a gazdasági, a kulturális stb. politikának is. Az általános politika különböző részei tehát szorosan összefonódva, egymást kiegészítve és egymásba kapcsolódva segítik elő az alapvető célok elérését.

Már a marxizmus klasszikusai is számos alkalommal rámutattak arra, hogy a védelmi harc győzelmes befejezésének nem csupán a fegyveres erők az elősegítői, ily módon az a politika, amely a haza védelme biztosításának a politikája, nem korlátozódhat a fegyveres erőkre. Engels az Anti-Dühringben ezt írta erről: „... a hadsereg egész szervezete és harcmódja és ezzel egyetemben a győzelem és a vereség, anyagi, gazdasági feltételektől, az ember- és a fegyveranyagtól, vagyis a népesség minőségétől és mennyiségétől és a technikától függőnek bizonyult”. „Az győz a háborúban — mondotta Lenin —, akinek több a tartaléka, több az erőforrása, ahol a néptömegekben több a kitartás... Tudomány nélkül lehetetlen hadsereget szervezni... Az ország katonai szervezete és egész gazdasági és kulturális rendje között sohasem volt még olyan szoros kapcsolat, mint napjainkban.” Végül a hadsereg erejének anyagi megalapozottságáról szólva Lenin megállapítja, hogy „... a legjobb hadsereget, a forradalom legodaadóbb híveit is elpusztítja az ellenség, ha nincsenek eléggé felfegyverezve, ha nincsenek kellően ellátva élelmiszerekkel és nincsenek kellően kiképezve. Ez annyira világos, hogy nem szorul magyarázatra”.

A honvédelmi politika tehát a párt általános politikájának az a része, mely mindazoknak az erőknek, eszközöknek megteremtésére, biztosítására és fejlesztésére irányul, amelyek képesek és elengedhetetlenek a társadalmi rend, az ország biztonságát szavatolni, az agresszort megsemmisíteni.

A honvédelmi erő színvonalának magasabb fokra emelésében a főszerepet a társadalom termelőerőinek fejlődése játssza. A honvédelmi politikának erre kell épülnie. A szocializmus építésének nagy állomásai a honvédelmi erő fejlettségének is határkövei. Nálunk például a honvédelem erejének, lehetőségeinek magasabb szintre emelését a szocializmus alapjainak lerakása, illetve a szocializmus építése során elért eredményeink tették és teszik lehetővé. Nem kétséges, hogy gazdasági erőink korszerűsítése, népünk általános műveltségének emelése és politikai egységének szilárdulása a honvédelem erejének további fokozásához teremt feltételeket, ami azt követeli a párttól, hogy ennek megfelelően módosítson honvédelmi politikájának tartalmi kérdésein is.

A honvédelmi erő és a honvédelmi politika ilyen széles értelmezése ugyan-

akkor nem jelenti azt, hogy azon belül a hadsereg és a pártnak a hadsereggel kapcsolatos politikája nem kap fontos szerepet. Sőt a honvédelemnek egyik legjelentősebb bázisa, a honvédelmi politika megvalósításának egy leglényegesebb feltétele — a hadsereg. Érthető, hogy a párt a honvédelmi politikáján belül kulcskérdésként kezeli a hadsereg kérdését.

A honvédelmi politikának azt a részét, amely konkrétan és kizárólag a hadsereggel foglalkozik, katonapolitikának is szokták nevezni.

A katonapolitika lényege

A katonapolitika — mint erről már szó esett — a honvédelmi politika része. Ahogyan a honvédelmi politika az ország honvédelmi erejének fejlesztését, biztosítását hivatott szolgálni, úgy kell, hogy a pártnak a hadsereggel kapcsolatos politikája, vagy másként katonapolitikája biztosítsa a hadsereg fejlesztést, erősítést. Célja elősegíteni, hogy a hadsereg kellő mennyiségű és korszerű fegyverzettel, szervezettséggel, szakmai és politikai felkészültséggel rendelkezék feladatának végrehajtásához. Ily módon a katonapolitika magában foglalja a hadseregépítés és a harci-politikai kiképzés alapvető elvét, az adott időszaknak megfelelő katonai doktrínát, illetve az esetleges háború esetén a katonapolitikai célokat stb.

Látjuk tehát, hogy a katonapolitikának is számos fontos eleme van, kidolgozása elvi szilárdságot, hozzáértést, tudományos előrelátást igényel. Az egyes elemek szerepének, fontosságának bizonyítása egyéb összefüggések felvázolását is szükségessé tenné. Tekintettel arra, hogy a jelen tanulmány mondanivalójához ez közvetlen nem kapcsolódik, ezért e feladat teljesítésétől most eltekintünk. A párt katonapolitikájának kérdését csupán abból az aspektusból tárgyaljuk, hogy mi végrehajtásának legfőbb biztosítója. És ez a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének a megvalósulása.

A szocialista hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének története — ahogyan a szocialista hadseregek története is általában — rövid múltra tekint vissza. Ennek ellenére e téren már valamennyi szocialista hadsereg rendelkezik értékes tapasztalatokkal. Kétségtelen, hogy a leggazdagabbakkal a Szovjetunió hadserege rendelkezik, mint olyan, amely a világon elsőként fogott e feladat megvalósításához. Ezért is nézzük meg röviden, milyen tapasztalatokat szereztek a bolsevikok az új hadsereg szocialista jellegének kialakítására, valamint a pártirányításra irányuló harcuk során, és milyenneket a többi testvéri ország kommunista pártjai? Ezek rövid áttekintése közben kíséreljük meg kiemelni belőlük azokat, amelyek általánosak és így minden szocialista hadsereg vonatkoznak.

3. A szocialista hadseregek pártirányításának általános elvei és megvalósításuknak a Szovjetunióban szerzett néhány tapasztalata

Az újkori történelem a forradalmi hadseregek megteremtésének számos példáját szolgáltatta már. Ám a reguláris munkás-paraszt hadsereg, a szocialista hadsereg kiépítésének feladatát először a Szovjetunióban oldották meg. „A Vörös Hadsereg építésének kérdése teljesen új kérdés volt, ezt a kérdést eddig még elméletben sem vetették fel.”³ Jóllehet Marxnak és Engelsnek voltak elképzelései a proletárhatalom fegyveres erőiről, ezek inkább a nép teljes felfegyverzésének, a népi milícia kiépítésének problémáit érintették. A bolsevikok — a marxi tanításból kiindulva — egy pillanatig sem

³ Lenin: A háborúról, a hadseregről és a hadtudományról. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1958. II. köt. 512. o.

kételkedtek abban, hogy a munkáshatalom kiépítéséhez szét kell zúzniuk a régi államgépezetet, tehát a burzsoá hadsereget is. Erről mondotta Lenin: „Az uralomra törő új társadalmi osztály sohasem szereshette és szilárdíthatta meg ezt az uralmat — és nem teheti meg ezt ma sem — másként, mint úgy, hogy teljesen felbomlasztja a régi hadsereget.”⁴

Nem arra kellett tehát válaszolni: megtartsák-e vagy sem a régi hadsereget, hanem arra, milyen lépjen a helyébe, hogyan készítsék elő a régi hadsereg felbomlasztását, illetve hogyan alakítsák ki az újat?

Közvetlen az 1917-es februári polgári demokratikus forradalom után a bolsevikok — támaszkodva az előző évek e téren elért sikereire — növelték befolyásukat a hadseregbe, a katonatömegekre „A párt, miközben a proletariátust előkészítette a hatalom megragadására, hatalmas munkát végzett a hadseregben, és katonai pártszervezeteket alakított.”⁵

Kommunisták eddig is tevékenykedtek a hadsereg soraiban, és befolyásuk sem volt lebecsülendő, de a pártnak kiépített szervezeti keretei nem léteztek. A helyzet ekkor már ezek megteremtését is szükségessé tette. Az osztály-erőviszonyoknak és a forradalom perspektívájának elemzése alapján megállapították, hogy „A szociáldemokrácia feladata ezért a jelenlegi helyzetben a következő . . . minden tekintetben a legerélyesebben készítse fel a proletariátus és a forradalmi hadsereg erőit a forradalom új szakaszaira . . .”⁶ A katonai pártszervezetek kiépítésének és működésének elősegítésére megalkották a katonai pártszervezetek szabályzatát is. Íme a történelemben elsőként megalkotott hadseregben tevékenykedő kommunista pártszervezetek működését meghatározó szabályzat legtanulságosabb pontjai:

„A) Szabályzat 1. pont. A katonai szervezet tagjának tekintendő minden elvtárs, aki megfelel a pártunk szervezeti szabályzatának első pontjában előírt követelményeknek — olvasható e dokumentumban — . . . aki elismeri a párt programját, ajánlás alapján lett a szervezet tagja és tagsági járulékot fizet; 2. pont. A katonai szervezet felépítésének a legszélesebb választási elven kell alapulnia.

B) 1. pont. Minden csapategységben: században, lovasszázadban, kozákszázadban stb. pártsejt alakul a csapattevékenységbe tartozó valamennyi szociáldemokrata párttagból; 2. pont. Minden ilyen sejt végrehajtó bizottságot választ (taggyűlésen); 3. pont. A pártsejtek nagyobb szervezetekben: ezred — zászlóalj, területi szervezetekben egyesülnek; 4. pont. Minden városi vagy vidéki katonai állomáshely párttagjai közös városi vagy helyi katonai szervezetet alkotnak, amely része az általános városi munkásszervezeteknek.

Megjegyzés: Pétervárot a katonai szervezet a Központi Bizottsághoz és a Pétervári Bizottsághoz tartozik.

5. pont. A városi katonai szervezet taggyűlésén megválasztják a városi vezető bizottságot; 6. pont. A városi vezető katonai bizottságnak szavazati joggal rendelkező képviselője van a helyi általános munkásszervezetekben; 7. pont. A katonai szervezet a tisztán katonai kérdések területén önálló, a közös munkában azonban a városi munkásszervezet útmutatását követi.

C) Konferenciák és kongresszusok: 1. pont. A helyi szervezeteket konferenciák és kongresszusok egyesítik, amelyeket a katonai szervezeteknek a KB mellett működő Oroszországi Irodája hív össze, és a helyi szervezetek (választott) küldöttek útján képviseltetik magukat; 2. pont. A konferencián vagy kongresszuson megválasztják a katonai szervezeteknek a KB mellett működő Összoroszországi Irodáját; 3. pont. A katonai szervezeteknek a

⁴ Lenin Művei. 28. köt. Budapest, Szikra, 1952. 290. o.

⁵ Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak, konferenciáinak és Központi Bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 1898—1924. Budapest, Szikra, 1954. 410. o.

⁶ Uo. 412. o.

KB mellett működő Összorosországi Irodája a Központi Bizottsággal a legszorosabb kapcsolatban és annak útmutatásai szerint irányítja a katonai szervezetek egész munkáját egész Oroszország területén; 4. pont. A katonai szervezeteknek a KB mellett működő Összorosországi Irodája tanácskozási joggal rendelkező képviselőt küld a Központi Bizottságba; 5. pont. Az országos konferencia vagy kongresszus megbízza a katonai szervezeteknek a KB mellett működő Összorosországi Irodáját, adjon ki országos jellegű katonai újságot, s megalakítja e lap szerkesztőségét; 6. pont. Minden olyan nézeteltérésben és vitában, amely akár a katonai szervezetek között, akár a katonai szervezetek és a munkásszervezetek között felmerül, a KB dönt; 7. pont. A katonai szervezetek anyagi eszközei a helyi felvételeknek megfelelően megállapított tagsági járulékok, gyűjtések stb. útján gyűlnek össze; 8. pont. Minden helyi szervezet anyagi eszközeinek egynegyedét befizeti a katonai Kongresszusait Összorosországi Irodája javára; 9. pont. A KB rendkívüli kongresszusait a katonai szervezetek tagsága kétharmadának követelésére hívják össze.”⁷

E szabályzat tanulmányozásánál néhány körülményre érdemes felfigyelni. Mindenekelőtt arra, hogy a párt elgondolása szerint szervezeteinek felépítése alkalmazkodott a hadsereg felépítési rendszeréhez, vagyis a sejtek, a szervezetek a századoknál, zászlóaljaknál, ezredeknél működtek; egy másik ilyen fontos elv volt, hogy a katonai pártszervezeteknek szoros kapcsolatot kellett fenntartaniuk a területi pártszervezetekkel, sőt meghatározott mértékben a területi munkás- (párt-) szervezetek irányítása alá tartoztak; vagy hogy saját vezető szerveiket, sejt végrehajtó bizottságokat, konferenciákat stb. választás útján hozták létre, tehát a pártdemokrácia érvényesítésével. És különösen érdemes megjegyezni — mint tanulságos motívumot —, hogy a katonai pártszervezetek legfelsőbb vezető szervei, a Katonai Szervezetek Összorosországi Irodája közvetlen a Központi Bizottság irányítása alá tartozott. A bolsevik párt Központi Bizottsága tehát a katonai pártszervezetekkel való foglalkozást egyik legfontosabb feladatának tekintette.

A fentebb ismertetett szabályzat természetesen még nem a szocialista hadseregben, ez esetben a Vörös Hadseregben működő pártszervezetek szabályzata volt, de felépítésében már tükröződtek a szocialista hadseregek pártirányításának legfontosabb elvei. S bár ezek közül sok még ma is elfogadott elv, mégsem mondható el, hogy politikai hatalom kivívása után a szovjet állam Vörös Hadseregének, illetve a hadsereg pártirányításának megszervezése könnyű feladat lett volna, vagy hogy az első keretek, formák maradtak volna fenn máig is, váltak volna be azonnal.

Önkéntesség, vagy kötelező behívás, milícia rendszer, vagy reguláris hadsereg, a régi tisztikar egy részének felhasználásával, vagy kizárólag csak vörös parancsnokokkal vezetni a csapatokat stb. Íme egynéhány azok közül a megoldásra váró problémák közül, amelyekkel a bolsevikok a hadsereg-szervezés időszakában szembe találták magukat, s amelyekre addig a marxizmus az új körülményekre alkalmazható megnyugtató választ még nem adott. A bolsevikoknak maguknak kellett megtalálniuk a legmegfelelőbb megoldást. Ez pedig nehéz feladatnak bizonyult. „Egyik kísérletet a másik után hajtottuk végre — mondotta ezzel kapcsolatban Lenin az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusán a Központi Bizottság beszámolójában —, megpróbálkoztunk azzal, hogy önkéntes hadsereget hozunk létre, tapogatózva haladtunk előre, keresgélünk, próbálgattuk, milyen úton-módon lehet a feladatot az adott körülmények között megoldani. A feladat azonban világos volt. A szocialista köztársaság fegyveres védelme nél-

⁷ Uo. 424—425. o.

kül nem lehetünk meg. Az uralkodó osztály sohasem adja át a hatalmat az elnyomott osztálynak. De az elnyomott osztálynak tettekkel kell bebizonyítania, hogy nemcsak meg tudja dönteni a kizsákmányolókat, hanem szervezkedni is tud az önvédelemre... Ez azt jelentette, hogy az elnyomott osztályból, amelyet igavonó barommá változtattak, lelkesedéssel teli hadsereget kellett kiépítenünk..."⁸

A fiatal szocialista államnak tehát a régi hadsereg romjain kellett új, mégpedig Vörös Hadsereget teremtenie. Valójában e feladat megoldását biztosította a Népbiztosok Tanácsának 1918. január 15-én (28-án) a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg megalakításával kapcsolatban kiadott rendelete. A rendelet szerint „A Népbiztosok Tanácsa új hadsereg szervezését határozta el, amelynek elnevezése — Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg. A szervezés a következő alapelvek szerint történik: 1. A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereget a dolgozó osztályok legöntudatosabb és legszervezettebb elemeiből kell létrehozni. 2. A hadseregbe beléphet az Orosz Köztársaság minden 18 évnél idősebb állampolgára, aki kész erejét és életét áldozni az októberi forradalom vívmányai, a szovjethatalom és a szocializmus megvédéséért. A Vörös Hadseregbe történő belépéshez ajánlás szükséges a csapatbizottságoktól, vagy a szovjethatalom álláspontján álló demokratikus szervektől, a párttól, vagy a szakszervezettől, végső esetben az említett szervezetek két tagjától. Teljes egységek belépéséhez a kölcsönös szavatosság és név szerinti szavazás szükséges. II. 1. A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg harcosai teljes állami ellátásban, ezenfelül 50 rubel havi fizetésben részesülnek. A Vörös Hadsereg katonáinak munkaképtelen családtagjait, akik korábban is eltartottak voltak, a kiszabott normák szerint kell ellátni, úgy, hogy azt a szovjethatalom helyi szerveinek határozatai előírják. III. A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg legfelső szerve — a Népbiztosok Tanácsa. A hadsereg közvetlen irányítása és vezetése a Katonai ügyek népbiztosságára hárul, amely mellett létre kell hozni a különleges összoroszországi kollégiumot...”

A rendelet megjelenését követően röviddel megalakultak a Vörös Hadsereg egységei. Ez azonban a szocialista típusú hadsereg megteremtésének minden problémájára még nem adott választ. A szovjethatalom — mint akkor egyetlen szocialista állam — körül volt véve az ugrásra kész imperialista hadseregekkel. Ez a körülmény, vagyis a korszerű haditechnikával felszerelt imperialista hadseregek támadásának állandó veszélye megkövetelte a párt és az állam vezetőitől, hogy lemondjanak a milícia-rendszerű hadsereg kiépítésének tervéről, és a korszerű követelményeknek megfelelő reguláris hadsereget szervezzenek. Ennek szükségességét ismerte fel Lenin, amikor a „partizán elvekre” felépített hadsereg helyett az állandó hadsereg megteremtése mellett szállt síkra. „A partizánosztatok eszméjének szembeállítását a tervszerűen szervezett és központosított hadsereggel (amit a »baloldali« eszerek és a hozzájuk hasonlóak hirdetnek) nem más, mint a kispolgári értelmiség politikai értelmének vagy értelmetlenségének karikatúra-terméke. — olvashatjuk az OK(b)P nyolcadik kongresszusa Lenin által megfogalmazott határozatának »A katonai kérdéstről« című fejezetében. — A partizán harci módszerekre a proletariátus az első időben kényszerül rá azért, mert el volt nyomva az államban, amint rákényszerült a primitív illegális nyomdák használatára és a körök titkos összejöveteleire is. A politikai hatalom meghódítása lehetővé tette a proletariátusnak, hogy az államapparátust felhasználja olyan központosított hadsereg tervszerű felépítésére, amelynek egységes szervezete és egységes vezetése egyedüli biztosítéka annak, hogy a legnagyobb eredményeket a legkisebb áldozatok árán érhesse el. A partizánkodást, mint katonai programot hirdetni ugyanazt jelenti, mint a nagy-

⁸ Lenin: A háborúról... II. köt. 513—515. o.

iparról a kézműiparra való visszatérést tanácsolni... Mai aktív, vagyis hadrakelt, illetve közvetlenül hadműveletekre készülő hadseregünk... a szervezés és kiképzés módszereit tekintve, nem milíciajellegű, hanem »állandó«, »reguláris« hadsereg.»⁹

A forradalmi reguláris Vörös Hadsereg létrehozása azonban számos kérdést, többek között a parancsnoki állomány, a tisztikar problémáját és a pártirányítás elvei továbbjavításának, illetve ezen elvek megvalósulását elősegítő legcélszerűbb formák, módszerek kimunkálásának problémáját is felvetette.

Hogyan oldották meg a bolsevikok a szocialista hadsereg parancsnoki állományának kialakításának problémáját?

Ismeretes, hogy a kizsákmányoló osztályok hadseregük élére saját soraikból állítottak tisztikart és — ritka kivételtől eltekintve — a dolgozó tömegek elől elzárták a tisztí pályát. A munkáshatalom megteremtésekor felmerült a kérdés: kikből álljon a forradalmi hadsereg tisztikara; a régi, osztályidegen, de szakmailag képzett elemekből, vagy a dolgozó osztályok fiaiból, akik politikailag szilárdak és készek a népi érdekek védelmére, ám járatlanok a hadtudományokban, nem ismerik a parancsnoklás teendőit?

A bolsevikok nagy gondot fordítottak a tisztikar összetételére, mert tudták, hogy ez jelentősen befolyásolhatja a hadsereg felhasználhatóságát a munkáshatalom érdekében. Lenin ugyancsak az OK(b)P nyolcadik kongresszusán mondotta: „Vegyük többek között a hadügy intézésének kérdését. Ezen a téren nem lehet megoldani a feladatot, ha nem bízunk a vezérkarban, a nagy tudású szervező szakemberekben... Igénybe vettük azoknak a burzsoá szakembereknek a segítségét, akiket teljesen átítatott a polgári gondolkodásmód, s akik elárultak és még éveken át el fognak árulni bennünket. Mindemellett gyerekes gondolat úgy tenni fel a kérdést, hogy a kommunizmust csak feddhetetlen kommunisták kezével, nem pedig a polgári szakemberek segítségével építsük fel. Megedződttünk a harcban, van erőnk, egységesek vagyunk, és nekünk a szervezőmunka útján kell haladnunk, felhasználva ezeknek a szakembereknek a tudását és tapasztalatait. Ez elengedhetetlen feltétel, amely nélkül nem lehet felépíteni a szocializmust.»¹⁰

Burzsoá katonai szakemberek nélkül — amint arra Lenin rámutatott — az adott körülmények között nem lehetett kiépíteni a Vörös Hadsereget és megoldani az előtte álló feladatokat. Szükség volt a burzsoá szakemberek tudására, a hadtudományokban való jártasságára. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a Vörös Hadsereg tisztikarát, vagy akárcsak a többségét is, kizárólag burzsoá szakemberekből, régi szakemberekből szervezzék meg. Ellenkezőleg, annak tudata, hogy burzsoá szakembereket alkalmaznak „... akiket teljesen átítatott a polgári gondolkodásmód s akik elárultak és még éveken át el fognak árulni bennünket”¹¹ — arra figyelmeztetett, hogy ez az állapot csupán átmeneti lehet, hogy emiatt is a hadsereg pártirányítását, illetve ellenőrzését még feszesebben kell megszervezni, és hogy sürgősen hozzá kell fogni a nép soraiból jött új katonai szakemberek kineveléséhez, a nemkívánatos burzsoá szakemberek eltávolításához. A Szovjetunióban ez a munka a Vörös Hadsereg szervezésének első percétől kezdve megindult. Már a szovjethatalom első esztendejében megszervezték például a vörös tisztképző tanfolyamokat, és a munkás, paraszt származású tiszték

⁹ A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak... I. rész. 503—504. o.

¹⁰ Lenin: A háborúról... II. köt. 517. o.

¹¹ Uo.

népszerűsítése érdekében november 24-ét a „vörös tiszt napjává” nyilvánították.¹²

1918. november 24-én az első „vörös tiszt napja” alkalmából Lenin az új tiszti káderek nevelésének fontosságáról a katonai tanfolyamok hallgatóinak a következőket mondotta: „... most, amikor új hadsereget szervezünk, a parancsnokokat csakis a népből vegyük. Csak a vörös tiszteknek lesz tekintélye a katonák előtt és csak ők tudják majd megszilárdítani hadseregünkben a szocializmust. Az ilyen hadsereg legyőzhetetlen lesz”.¹³

Már az eddigiekből is látható, hogy a forradalmi hadsereg megbízhatóságát meghatározó egyik legfontosabb feltétel megteremtéséhez, vagyis a munkáshatalomhoz hű parancsnoki kar kialakításához a Szovjetunióban már a hatalom birtoklásának kezdeti időszakában hozzáfogtak. Az új parancsnoki kar kialakításának elvei általános érvényűek. Ennek példája ma is követendő az új, a forradalmi, a szocialista hadseregek megszervezésekor.

Es hogyan oldották meg a bolsevikok a hadsereg kézbentartásának másik döntő feltételét, a hadsereg pártirányításának és pártellenőrzésének problémáját?

Mint az előzőekben erről már szó volt, a hadsereg pártirányítására, de legalábbis befolyásolására a bolsevikok 1917 októbere előtt is törekedtek. Ilyen irányú tevékenységük nem is maradt eredménytelen. A burzsoá hadseregben illegálisan kiépített pártszervezetek, politikai szervek segítségével a pártnak sikerült a hadsereg meghatározott részét nemcsak semlegesítenie, de a munkásosztály, a forradalom céljai mögé felsorakoztatnia is. Mégsem mondható, hogy a pártirányítás problémája megoldottá vált volna. Sőt a szocialista hadsereg kiépítésekor ez a kérdés a maga teljes élességében jelentkezett. Nem lehet kétséges, hogy a pártirányítás a forradalom minden időszakában szükséges, de az is magától értetődő, hogy ez másként érvényesül, illetve valósul meg a hatalom átvétele előtt és megint másként a hatalom átvétele után. Különösen vonatkozik ez a hadseregre, amely ebből a szempontból sajátos helyzetben van.

A szocialista hadsereg pártirányításának elvei, méginkább megvalósításuk módjai és formái mind a mai napig tökéletesednek, alkalmazkodnak a változó körülményekhez. Természetes tehát, hogy a történelem első szocialista hadseregének megszervezésekor nem lehetett olyan igénnyel fellépni, hogy az első próbálkozások e téren már a legjobb eredményre vezessenek. Kísérletezésekkel eltöltött hosszú időre lett volna szükség ahhoz, hogy megközelítően is tartósnak lehessen értékelni a kialakított elveket és formákat. Erre azonban a történelem a bolsevikoknak nem adott lehetőséget. A fiatal szocialista államra rázúdult az imperialista hatalmak dühe, fegyveres ereje. Már az első években veszélybe került a szocialista haza. A hadsereg gyors kiépítése életkérdéssé vált. És ez mind abban az időszakban, amikor a proletariátus az egész világon mozgásba jött, amikor az orosz példát más nemzetek munkásai is kezdték követni. Így a szocialista állam és a szocialista hadsereg megteremtése Szovjet-Oroszországban nemzetközi ügygé vált. Példát kellett adni a proletár állam, a proletár osztályhadsereg kialakításához. A történelem ekkor más népek elé is a proletárhatalom kivívásának feladatát állította, mert 1917 októberével „Beköszöntött a proletárforradalom korszaka, az a korszak, amikor a proletariátus nyílt polgárháborút vív mindenfajta burzsoá állam és mindenfajta burzsoá hadsereg ellen, függetlenül

¹² A „vörös tiszt napját” többek között azért szervezték, hogy a dolgozó tömegek figyelmét a szovjet parancsnoki kar káderei kiválogatásának és nevelésének kérdéseire irányítsák.

¹³ Lenin: A háborúról... II. köt. 464—465. o.

attól, hogy álcázza-e magát vagy sem demokratikus formákkal. A proletariátus győzelme ebben a polgárháborúban elháríthatatlanul a proletár osztályállam és osztályhadsereg megteremtését eredményezi.”¹⁴

De mi adja meg a hadsereg proletár osztályjellegét?

Csak a tisztikar szociális összetétele? Amelyről már szó esett? Természetesen nemcsak ez, sőt nem is ez a legfőbb kritérium. Egy hadsereg osztályjellegét mindenekelőtt az állam osztályjellege határozza meg. Ez vonatkozik a proletár osztályhadseregre is, azonban ami elsősorban jelzi a proletár hadsereg osztálytartalmát és amely építésének legfőbb elve: a munkáspárt, a marxista—leninista párt vezető szerepe, irányítása és ellenőrzése. A bolsevikok a Vörös Hadsereg megteremtésekor, vagyis az első proletárállam proletár osztályhadseregének kiépítésekor ezért fordítottak olyan nagy figyelmet a pártirányítás megszervezésére. „A Vörös Hadsereget a munkás-paraszt állam alapította. Ezt az államot a munkásosztály akarata vezeti — mondotta Lenin. — Ez az akarat pedig a kommunista párt vezetésében nyilvánul meg, s ennek az alaphelyzetnek vissza kell tükröződnie a proletárállam fegyveres erejének szervezetében is.” Frunze ugyanezt a gondolatot így fejezte ki: „A Vörös Hadsereget az a munkás—paraszt állam hozta létre, amelyet a munkásosztály akarata irányít. Ez az akarat az egységes kommunista pártton keresztül valósult meg.”¹⁵

Lenin a hadsereg pártirányításának egyik elveként a Központi Bizottságnak való közvetlen alárendeltséget jelölte meg.

Ahhoz, hogy a hadsereg valóban a proletárállam érdekét, a szocialista forradalom céljait szolgálja, tevékenységének fő irányait a párt vezető kollektív szerve, a Központi Bizottság kell hogy meghatározza. Így a Központi Bizottság jelöli ki a kiképzés irányát, határozza meg a hadsereg szervezeti felépítését, az utánpótlás elveit, az anyagi—technikai eszközökkel való ellátás mértékét és ütemét stb.

A hadsereg mindenkor az osztályharc eszköze volt, az osztályok összecsapásában pedig a gazdasági érdekeket tükröző politika játssza a vezető szerepet. Érthető, hogy a szocialista hadsereg tevékenységében is a politika elsődlegességének elve kell hogy érvényesüljön. Hamis és tudatosok felrevezető burzsoáziának az a törekvése, hogy a hadsereget osztályok felettinek, politikamentesnek tüntesse fel. Ilyen hadsereg nincs és nem is volt. Lenin már fél évszázaddal előbb megállapította: „A hadsereg nem lehet semleges, és nem is szabad annak lennie. Hogy a hadsereget nem szabad bevonni a politikába — ez a burzsoázia... képmutató szolgálainak jelszava, akik a gyakorlatban mindig bevonták a hadsereget a reakciós politikába...”¹⁶

A szocialista hadseregben a politika elsődlegességének elve a párt vezető szerepének biztosításában, a párt politikájának feltétlen érvényesítésében, a párt által a hadsereg számára megjelölt alapvető feladatban ölt testet. A politikai munka eredményessége vagy sikertelensége döntően befolyásolja a hadsereg erejét, feladatainak teljesítését, „... ahol a leggyakrabban végzik a csapatok között a politikai munkát... ott nincs rendtelenség a hadseregben, ott jobb a hadsereg szervezete és szelleme, ott több győzelmet aratunk.”¹⁷

A Vörös Hadsereg egyik megszervezője és kiemelkedő vezetője, Frunze is nagy fontosságot tulajdonított a politikai munkának. „Frunze a politikai

¹⁴ A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak... I. rész. 502. o.

¹⁵ M. V. Frunze Válogatott Művei. II. köt. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1959. 49. o.

¹⁶ Lenin: A háborúról... I. köt. 270. o.

¹⁷ Lenin Művei. 29. köt. Budapest, Szikra, 1953. 458. o.

munkát mindig úgy kezelte, mint új fegyvert, amely a legnagyobb mértékben megerősítette és fokozta a Vörös Hadsereg harci erejét.”¹⁸

A *hadsereg felsőbb pártszerveknek való közvetlen alárendelése és a politika elsőlegességének gyakorlatban való érvényesítése a pártirányítás általános elve*, olyan elv, amely minden szocialista országra, illetve annak hadseregére vonatkozik. Az elvek megvalósítását elősegítő formák, módszerek azonban eltérhetnek egymástól. A hiba különösen akkor jelentkezik, ha az alkalmazott formák, módszerek torzítják ezeket az elveket, vagy egyenesen korlátozzák érvényesülésüket. Így például nem lehet a felsőbb kollektív pártszerveket, fórumot egy vagy egynéhány személlyel helyettesíteni. Azzal az indokkal, hogy a hadsereg kérdései szigorúan titkosak, nem szabad a szélesebb kollektívát jelentő Központi Bizottság kezéből a fontosabb kérdésekben való döntés jogát kivenni és átadni, akár a vezető pártfunkcionáriusok egyik-másikának a kezébe is. A hadsereget közvetlen irányító funkcionáriusok felelőssége emiatt sem csökken. Sőt, tevékenységük a párt politikájának megvalósulásáért csak még fontosabbá válik. Már csak ezért is jó gyakorlat, hogy a szocialista hadseregek vezetői közül néhányan — különösen a miniszter — tagja a Központi Bizottságnak, vagy akár a Politikai Bizottságnak is. Ez lehetővé teszi rajtuk keresztül is a közvetlen kapcsolatot, a szélesebb látókör megszerzését, valójában a Központi Bizottsági döntések érvényre juttatását. *A hadsereg felsőbb pártszervek általi irányításának és ellenőrzésének elvébe tehát feltétlenül beletartozik a kollektív vezetés elve is.* A hadsereget a párt, mint kollektív szervezet (ezen természetesen a meghatározott kérdések eldöntésére hivatott pártfórumok értendők, és ez valójában a Központi Bizottság, vagy annak megbízásából a Politikai Bizottság, illetve Titkárság) és nem egyes pártfunkcionáriusok irányítják. Ebből a gondolatból egyenesen következik, hogy a pártirányítás megvalósításához nem elegendő a felsőbb pártszerveknek való alárendelés sem. *Ezt a hadseregen belül tevékenykedő pártszervezetek kiépítése is ki kell hogy egészítse, amely egyben a pártirányításnak egy másik nagyon fontos elve.* A hadsereg minden fontos szervében politikai és pártszervezetek tevékenykednek. A hadsereg kommunistáinak fontos feladata, hogy a végrehajtás során elősegítsék a párt politikájának érvényre juttatását, a politika elsőlegességének biztosítását, a pártirányítás és ellenőrzés megvalósítását. Ezt a felvilágosítás, a propaganda, az agitáció eszközeivel, de nem utolsósorban a személyes példamutatással érhetik el. A hadsereg pártszervezeteiben dolgozni éppen úgy, mint bármely más terület pártszervezetében tevékenykedni, nem jelenthet előjogokat. Azzal, hogy valaki tagja lett a hadseregi pártszervezeteknek, nem szerzett jogot a könnyebb érvényesüléshez, ellenkezőleg, nagyobb feladatokat, több kötelezettséget vállalt magára, „... éppen a kommunista sejtek hatalmas szerepére való tekintettel... a hadseregben szolgáló fejlettebb pártmunkások ügyeljenek arra, hogy vélt jogokat és kiváltságokat hajhászó álhatatlan elemek ne kerülhessenek be a sejtekbe. A kommunista sejtek iránti tisztelet annál nagyobb és annál megrendíthetlenebb lesz, mennél világosabban megérti minden katona és saját tapasztalatai alapján is meggyőződik arról, hogy a kommunista sejthez való tartozás nem biztosít a katonának semmiféle külön jogot, hanem csak kötelezettséget ró rá, azt, hogy a lehető legönfeláldozóbb és legbátrabb harcos legyen”.¹⁹

A hadseregi pártszervezetek kötelessége rendszeresen tanulmányozni a felsőbb pártszervek határozatait, és megkeresni azok helyi megvalósításának

¹⁸ Idézi I. N. Szevetajev: M. V. Frunze katonai-elméleti munkássága a polgárháború után. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban HK.), 1954. 2. sz. 41. o.

¹⁹ A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak... I. rész. 507. o.

legmegfelelőbb módszereit és formáit. A felsőbb pártszervek határozatai nemcsak közvetlen, de közvetett utakon is eljuthatnak a hadseregi párt-szervezetekhez. Abból kiindulva, hogy a hadsereget felső szinten a Köz-ponti Bizottság irányítja, a miniszteri parancsokban, illetve az ezekre tá-maszkodó egység-, illetve alegységparancsnokok parancsaiban is a Köz-ponti Bizottság határozatai kell hogy tükröződjenek. Így a helyi párt-szervezetek kötelessége elősegíteni a parancsok megértetését és maradéktalan végrehajtását is. Emellett természetesen foglalkozniuk kell a párt általá-nos politikájának ismertetésével és érvényesítésével, a kommunisták neve-lésével és a feladatokra való mozgósításával. A hadseregi pártszervezetek hatóköre azonban elsősorban a kommunistákra és az ifjúsági szervezet tag-jaira terjedhet csak ki. Határozatai nem bírhatnak a parancs erejével. Már-pedig a hadseregben — a katonai szervezet sajátosságánál fogva — a pa-rancsnak még a politikai munkában is bizonyos mértékig érvényesülnie kell.

A politika elsődlegességéről már szó volt. Ehhez kapcsolódik az egységes világnézeti nevelés problémája is. A szocialista hadseregben a tudományos világnézet terjesztése és e világnézetre épülő politika megértetése nem tör-ténhet önkéntesség alapján. A kiképzésnek — mint minden katonára pa-rancsilag is kötelező tevékenységnek — elmaradhatatlan része a politikai kiképzés, másként mondva a világnézeti nevelés, a politikai felvilágosítás. Márpedig a hadsereg személyi állományának túlnyomó többsége — általá-ban — pártönkívüli, akikre csak részben — mint az ifjúsági szervezetek tagjaira — vagy egyáltalán nem vonatkozhatnak a párthatározatok. Ugyan-akkor a politikai felvilágosításban való részvételre — mint erről korábban már szoltunk — kötelezően mindenkinek szüksége van. Ennek a feladatnak elvégzésére és a hadsereg pártszervezetei munkájának kiegészítésére hozták létre a Szovjetunióban és alkalmazzák azóta is a szocialista hadseregekben a politikai biztosi — másként a politikai tisztii intézményt. A politikai tiszt (politikai biztos) elsősorban pártfunkcionárius, de egyúttal állami funkcionárius is, vagyis parancsnok, elöljáró is, éppen azért, hogy ez úton is — a parancs erejével — biztosítsa a párt politikájának, akaratának érvényre juttatását. A szocialista hadseregben a párt akaratának érvényesítése, a po-litikai felvilágosító munka nem lehet alku tárgya, „...maximálisra kell fokozni a politikai munkát, minden erővel meg kell erősíteni a párt be-folyását a Vörös Hadsereg részlegeinél és alakulatainál”²⁰ — követelte Frunze, és mi a fél évszázados tapasztalat alapján kijelenthetjük, hogy ez a megállapítás nemcsak a Vörös Hadsereg-re, de minden szocialista had-sereg-re vonatkozik. Csakis a politikai munka maximális fokozása, a párt hadsereg-re gyakorolt befolyásának minden erővel való erősítése biztosít-hatja a hadsereg személyi állományának erkölcsi-politikai egységét, szil-lárdságát és egészséges eszmei kapcsolatát. Ez pedig a győzelem egyik leg-fontosabb feltétele. Frunze irányításával a Vörös Hadsereg számára ki-dolgozott 1925-ös Ideiglenes Tábori Szabályzatban erről a következő olv-as-ható: „Az oszttályérdek... a Vörös Hadsereg belső eszmei kapcsolatának alapja. Elsősorban az egész parancsnoki és politikai kart kell ennek az ön-tudatnak áthatnia... Az OK(b)P sejtjei, valamint az egyes politikai funk-cionáriusok és politikai beosztású harcosok személyes példaadásukkal való-sítják meg a részlegük egészséges, belső, eszmei kapcsolatát.”²¹

A hadseregben belüli pártszervek kiépítésének tehát ez a kettős formája valósult meg és érvényesül még ma is valamennyi szocialista hadseregben,

20 M. V. Frunze Válogatott Művei. I. köt. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1959. 463. o.

21 Idézi I. N. Szvetajev: M. V. Frunze katonai-elméleti munkássága a polgárháború után című cikkében. HK. 1954. 2. sz. 43. o.

vagyis a választott és kinevezett pártpolitikai szervek egymást segítő, kiegészítő tevékenysége. Az elv mindenütt azonos: *A hadseregek felépítését közvetve ki kell alakítani a pártirányítás és ellenőrzés megvalósítását elősegítő választott és kinevezett pártpolitikai szervek hálózatát.* Arra, hogy a párt hogyan értékelte ezeket a pártiszerveknek, politikai biztosoknak a tevékenységét, arra álljon itt néhány példa: „A hadseregben a politikai biztosok nemcsak speciális és közvetlen képviselői a szovjet hatalomnak — mondja ki az OK(b)P nyolcadik kongresszusának határozata —, hanem elsősorban pártunk szellemének, fegyelmeztségének, szilárdságának és a kitűzött cél megvalósításáért vívott harcban tanúsított bátorságának hordozói. A párt teljes megalégedéssel tekinthet vissza politikai biztosainak hősi munkájára, akik a parancsnoki kar legjobbjáival vállalva rövid idő alatt harc képes hadsereget szerveztek.²²

Frunze pedig így nyilatkozott erről: „A politikai munka »a párt fegyvere« . . . a politikai szervek fő feladata az, hogy »biztosítsák a politikai vezetőszeret a munkásosztálynak, illetve élcsapatának — az Oroszországi Kommunista Pártnak.

Ezért a politikai szervek katonai építőmunkánk egyik fő bázisát alkották, alkotják és fogják alkotni.”²³ Más alkalommal meg így tette fel a kérdést:

„Ki hozta a rend és a fegyelem elemeit az ágyúdörgés közepette megalkult fiatal vörösezredeink soraiba? Ki bátorította és lelkesítette a balsiker és a vereségek óráiban a harcosokat, s öntött friss erőt ingadozó soraikba? Ki teremtett rendet a hátszországban, ki teremtette meg ott a szovjethatalmat és a szovjet rendet, ki biztosította ennek révén hadseregeink gyors és győzelmes előnyomulását? Szívós és kitartó munkájával ki bomlasztotta az ellenség sorait, ki forgatta fel hátszországát, hogy ezzel is előkészítse az eljövendő sikereket?”²⁴ S mint a Vörös Hadsereg, de egyben a párt egyik felelős vezetője választ is adott az önmaga által feltett kérdésekre: „Ezt a munkát a hadsereg politikai szervei végezték; meg kell mondani, kitűnően végezték . . .”²⁵

Frunzétól vett fenti idézet nem csupán kiemeli a politikai szervek elvülhetetlen érdemeit, de egyben kérdéseivel rá is mutat a politikai szervek tevékenységének főbb területeire. Amint látható, ezek igen sokrétűek, s nagy hozzáértést, körültekintést igényelnek. Szinte nincsen a hadsereg életének, tevékenységének olyan területe, melyet ne termékenyítene meg a politikai szervek munkája, ahol ne befolyásolná a hadsereg sikerét.

Magától értetődő, hogy ilyen fontos szerv tagjait viszonylag nagy hatalommal ruházták fel, ami esetenként, helyileg a legnagyobb hatalmat jelentette. A polgárháború éveiben adódtak esetek, amikor a politikai biztosok nem csupán a saját és a parancsnok jogkörét, de még a helyi államhatalmi szervek jogkörét is gyakorolták. Ez nyilvánvalóan szükségszerű volt, és meg is hozta gyümölcsét.

Azonban a hatalmi jogkör lehetősége a politikai biztosok közé nemcsak igaz forradalmárokat, a munkásosztály odaadó harcosait, de előfordult, hogy a karrieristákat is vonzotta. Erre figyelmeztetett az OK(b)P VIII. kongresszusa, amikor határozottan kimondotta: „. . . hogy a hadsereg politikai osztályai a KB közvetlen irányításával folytassák a politikai biztosok kiválogatását, s távolítsanak el közülük minden valamennyire is véletlenül odakerült, állhatalan, karrierista elemet.

²² A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak . . . I. rész. 506. o.

²³ Idézi I. N. Szevtajev: M. V. Frunze katonai-elméleti munkássága a polgárháború után. HK. 1954. 2. sz. 41. o.

²⁴ M. V. Frunze Válogatott Művei. II. köt. 157. o.

²⁵ Uo. . .

A politikai biztosok munkája csakis abban az esetben járhat teljes sikerrel, ha minden alakulatban a kommunista katonák sejtjenek segítségére támaszkodik”.²⁶

A hadsereg politikai munkásainak helyes kiválogatása, a politikai és párt-szervek eredményes munkája volt (a felső pártfórumok, így a Központi Bizottság közvetlen irányító és ellenőrző tevékenysége mellett) a hadsereg pártirányítása megvalósulásának egyik legfőbb biztosítója.

Szovjet-Oroszországban a pártirányítás elveinek és legmegfelelőbb módszereinek sikeres kiválasztása tette lehetővé, hogy a Vörös Hadsereget a párt, a munkásosztály szilárdan kézben tartotta. A XI. pártkongresszus katonai küldötteinek tanácskozásán felszólalt Frunze is. Erről szólva mondotta: „... vajon katonai téren nem tettük-e le a legkeményebb, a legnehezebb vizsgát, nem a Központi Ellenőrző Bizottság és egyéb bizottságok előtt, hanem az életben, a tények színe előtt nem álltuk-e ki a vér és a vas próbáját? Vajon nem sikerült-e ez a próba? Nem bizonyítottuk-e be, hogy katonai téren a proletariátus valóban szilárdan áll a lábán? Mindenféle eszményítés nélkül állítom, hogy a ... kommunista párt és a munkásosztály szilárdan kezében tartotta és tartja a hadsereget.”²⁷

Anélkül, hogy a hadsereg pártirányításában és ellenőrzésében az eddig ismertettek jelentőségét kisebbítenénk, meg kell állapítanunk, hogy e célkitűzés megvalósításában jelentős szerep jut a parancsnoki karra is. Igaz, hogy — különösen kezdetben — a parancsnoki kart általában, inkább ellenőrzés alatt kellett tartani, mintsem bevonni a pártirányítás megvalósításába. (Természetesen akkor is voltak kivételek.) A parancsnoki kar, mivel összetételében és magatartásában még erősen magán viselte a cári hadsereg tisztikarának, parancsnoki karának jellegét, tevékenysége során számos hibát követett el. Ezzel számolni kellett. „E hibák kijavításának legfőbb és alapvető módszere — mondotta ekkor Lenin — a politikai munka fokozása a hadseregben és a mozgósításra várók között, a hadseregben működő politikai megbízottak munkájának fokozása, összetételük javítása, színvonaluk emelése, az, hogy *ténylegesen* megvalósítsák azt, amit a pártprogram követel ... nevezetesen »a (katonai) parancsnoki kar minden térré kiterjedő ellenőrzésének összpontosítását a munkásosztály kezében.«”²⁸ Ez azonban nem lehetett tartós állapot, csupán átmeneti, szükségszerű jelenség, amelynek mielőbbi felszámolását elő kellett segíteni. Arra kellett törekedni, hogy a párthoz, a munkáshatalomhoz hű parancsnoki kar alakuljon ki, és a politikai apparátusnak ne legyen elsődleges feladata a parancsnoki kar minden térré kiterjedő ellenőrzése. „Feltétlenül szükséges, hogy a parancsnokok — mondotta Frunze — politikai kérdésekkel is foglalkozzanak, mivel ez hozzátartozik a hadseregben folyó kiképzési-nevelési feladatokhoz. A hadseregben folyó kiképzést nem is lehet elhatárolni katonai és politikai részre, a parancsnoknak mindkét résszel foglalkoznia kell” — majd így folytatta. — „Egységes, teljes mértékben egyenjogú parancsnoki állományt akarunk, s szolgálati viszonylatban nem osztjuk fel ezt párttagokra és pártonkívüliekre. Ez az irányvonal abból a meggyőződésből indul ki, hogy a parancsnoki állomány pártonkívüli erői ... feltétel nélkül és a végsőkig elköteleztek magukat a szovjet proletárállam érdekeinek.”²⁹

Valójában ennek a gondolatnak most már kikristályosodott elvét rögzíti a hadsereg Belsőszolgálati Szabályzata, amikor megállapítja, hogy az egység (alegység) parancsnoka egyszemélyi parancsnok, aki személyében felelős a pártnak és a kormánynak a rábízott egység (alegység) állandó harc- és moz-

²⁶ A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak ... I. rész. 506—507. o.

²⁷ M. V. Frunze Válogatott Művei. 120—121. o. köt.

²⁸ Lenin: A háborúról ... II. köt. 580. o.

²⁹ M. V. Frunze: Lenin és a Vörös Hadsereg. HK. 1958. 1—2. sz. 20. o.

gósítási készülségéért. Az egyszemélyi parancsnok felelős a személyi állomány harci és politikai kiképzéséért, neveléséért, fegyelméért és erkölcsi-politikai állapotáért, fegyverzeti és harci technikai eszközök, valamint az egészség anyagi-élelmezési és egészségügyi ellátásáért.

A hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének eddig elemzett elvei és módszerei mellett végül a bolsevik párt gondot fordított egy másik elvre is, nevezetesen a *hadsereg párt- és politikai szervei, valamint a területi pártszervek kapcsolatára.*

A burzsoá hadseregek a lakossággal csak bizonyos szálakon keresztül tartanak fenn kapcsolatot. Az egyenruhába öltöztetett munkások és parasztnak többsége katonai idejük alatt sem szakad el osztályától, ismerőseitől és rokonaitól. Bár ez a viszony a burzsoá hadseregvezetés szempontjából így nem kívánatos, ellene eredményesen tenni nem tudnak. A tőkés országok népei hadseregeikre igen gyakran csak félve néznek, mint olyanra, mely esetenként törekvéseik elfojtásának eszköze. Erre nem csupán a múltban, de a jelenben is számos példát találunk. Vannak természetesen ezeken kívül még olyan esetek is, amikor a burzsoá állam hadserege jelentős támogatást, együttérző megnyilvánulásokat kap a tömegektől. Ilyen esetek a honvédő háborúk. Valójában a burzsoá hadseregre nem jellemző a néppel való egészséges kapcsolat.

Más a helyzet — és más is kell, hogy legyen — a szocialista hadseregek-nél. A szocialista hadseregek mindenkor a nép érdekeit képviselik, akkor is, amikor a külső és akkor is, amikor a belső ellenség ellen lépnek fel. Ebből következően a hadsereg és a nép közötti kapcsolat minden esetben egészséges, természetes kell hogy legyen. Ebbe a hadsereg és a nép közötti általános viszonyba tartozik a hadseregi és területi párt-, illetve politikai szervek szoros kapcsolatának kérdése is. Mégis ez esetben ennél is többről van szó. A hadseregi és területi párt-, illetve politikai szervek helyes viszonya ugyanis egyben — ha csak részben is — a hadsereg pártirányítását és ellenőrzését is elősegíti. Itt abból kell kiindulnunk, hogy területi pártszervezetek közvetlen kapcsolatban vannak a munkás és más dolgozó tömegekkel. A területi pártszervezetek tagjai és vezetői közülük kerülnek ki. Így az ő rendszeres hatásuk a hadseregi párt- és politikai szervekre lényegében a munkásosztály és a parasztság rendszeres hatását jelenti, ha csak átmeneti ideig tartó, rövid időre, de a termelő munkától, a napi élet dolgos problémáitól mégis csak elvont katonatömegekre. Ez pedig a hadsereg erkölcsi-politikai állapotát tekintve feltétlen termékenyítő hatású. A hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének oldaláról nézve a kérdést, ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy ez a viszony nem más, mint a hadsereg életének, tevékenységének rendszeres segítése és ellenőrzése — természetesen a maga hatásköréig — azoknak a pártszervezeteknek a részéről, amelyek a dolgozó tömegek közvetlen pártszervezetei, így azoknak a munkásoknak és parasztnak a pártszervezetei, akikért a hadsereg valójában létezik és tevékenykedik. Lenin ezzel kapcsolatban feladatokat állított a munkás pártszervezetek elé. Megállapította, hogy „A legkomolyabb figyelmet kell fordítani az agitáció fokozására, különösen a mozgósítás előtt álló, a már mozgósítottak és a vöröskatonák körében. Nem szabad megelekedni az agitáció szokásos módszereivel, előadásokkal, gyűlésekkel stb., hanem agitációt kell kifejteni a vöröskatonák között egyes munkások és munkáscsoportok útján...”³⁰

Lenin tehát nem formális együttműködésre, jó kapcsolatra hív fel, hanem egyenesen igényli a munkásoknak és munkáscsoportoknak a katonák körében végzendő politikai felvilágosító munkáját.

Magától értetődően nem csak a hadsereg kap ilyen irányú segítséget a

³⁰ Lenin: A háborúról ... II. köt. 534. o.

területi pártszervezetektől, de a hadsereg pártszervezetei is adhatnak és kell is, hogy adjanak segítséget a területi szervezeteknek. A polgárháború és az intervenció időszakában, amikor a hadsereg erősítése volt a fő feladat, a kommunisták nagy tömegei öltöttek egyenruhát. Ily módon a párttagságnak körülbelül a fele katona lett. Ez abban a helyzetben helyes volt. De ki állíthatja, hogy ezt nem érezték meg a háterszági, azaz a területi pártszervezetek? A kommunista tömegek jelentős részének eltávozásával nagyon nehézé vált a helyzetük. Amikor a harccselekmények már lehetővé tették — helyesen —, a bolsevik párt Központi Bizottságának utasítására számos kommunista katonát visszairányítottak a területi munkára. Mivel ez még a háború időszakában történt, a feladatot úgy kellett végrehajtani, hogy az lehetőleg csak minimálisan érintse a hadsereg erkölcsi-politikai erejét, illetve az eltávoztak bármikor újból a hadsereg rendelkezésére álljanak.

A X. kongresszus 1921-ben ezzel kapcsolatban határozatot fogadott el: „A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Politikai Igazgatósága és a megfelelő politikai osztályok szigorúan tartsák nyilván a hadseregből munkára vezényelt kommunista katonai személyeket, hogy bármely időpontban késedelmeskedés nélkül mozgósítani lehessen őket katonai szolgálatra.

A párt Központi Bizottsága a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Politikai Igazgatósága és a politikai osztályok révén messzemenően szervezze újjá a politikai biztosok állományát és a hadsereg politikai szerveit azzal a céllal, hogy egyrészt új káderek beállításával, másrészt a régieknek a hadseregen belüli átcsoportosításával teljesen felfrissítse azokat.

Fenn kell tartani a Vörös Hadsereg politikai apparátusát abban a formában, ahogyan az a háború három éve folyamán kialakult; javítani és erősíteni kell szervezetét; szorosabbra kell fűzni a helyi pártszervezetekkel való kapcsolatát, amellett azonban teljesen meg kell őrizni apparátusának önállóságát.

A hadsereg politikai szerveinek különös figyelmet kell fordítaniuk az alakulatok és a helyi lakosság közötti kölcsönös kapcsolatokra, és kellő időben intézkedéseket kell tenniük az alakulatok harcképességének biztosítására. A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Politikai Igazgatóságának a többi érdekelt szervvel közösen ki kell dolgoznia a megfelelő utasítást.”³¹

E kongresszusi határozat végrehajtásának elősegítésére adták ki a Déli Front csapatai részére a 307. számú parancsot.

„1. §. A háterszági szovjetek és gazdasági szervek munkájának fokozása érdekében a front politikai csoportfőnökségének a hadseregek politikai osztályainak távirati úton adott 18 206., 18 560. és 18 559. sz. utasításainak meg erősítése és kiegészítése képpen *megparancsolom*, hogy vezényeljenek ideiglenesen a hadseregektől 3200 kommunistát a következő elosztás szerint:

A 4. hadsereg — 1300 főt, a 6. hadsereg — 1400 főt, a 2. önálló lovas hadtest — 500 főt.

2. §. A kijelöltek a hadseregek politikai osztályainak létszámában maradnak és továbbra is a Vörös Hadsereghez tartoznak — mint ideiglenesen háterszági munkára vezényeltek. A front politikai csoportfőnökségének engedélye nélkül egyetlenegy politikai munkást sem szabad vezényelni. A vezényeltek névjegyzékét a parancs kihirdetése előtt fel kell terjeszteni a front politikai csoportfőnökségéhez.

3. §. A vezényeltek között legyenek bányászok, fémmunkások és politikai munkások, akiket a front politikai csoportfőnöksége korábban kirendelt.

4. §. A vezényeltek csak párttagok lehetnek, tagjelöltek csak abban az esetben jöhetnek szóba, ha jól képzett munkások vagy adminisztrátorok.

³¹ A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak ... I. rész. 662—664. o.

5. §. A vezényelték legalább 20%-ának felelős beosztásúnak kell lennie.
6. §. A vezénylés a hadseregek politikai osztályainak feladata és december 15-ig be kell fejeződnie.
7. §. Minden vezényeltet, a beosztásukat feltüntető névjegyzékkel együtt, azonnal át kell adni a front politikai csoportfőnökségének.
8. §. A hadseregek politikai osztályai naponta közvetlen vonalon tegyenek jelentést a front politikai csoportfőnökségének a rendelkezésére bocsátott vezényelt személyekről.
9. §. A parancs végrehajtását távirón jelensék. A Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsa: M. Frunze, Sz. Guszev.³²

Miben foglalhatók össze a szovjet Vörös Hadsereg megszervezése és tevékenysége első éveinek időszakában kialakított és a hadsereg pártirányítására, illetve ellenőrzésére vonatkozó legfontosabb elvek, valamint azok megvalósítására alkalmazott formák és módszerek?

Mindenekelőtt megállapítható, hogy a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének egyik alapvető elve a *hadsereg legfontosabb ügyeinek közvetlen a Központi Bizottság hatáskörébe való rendelése*. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy minden olyan kérdést, amely a hadsereg tevékenységét, hadrafoghatóságát, a munkásosztály, illetve a forradalom céljaira való felhasználását döntően meghatározza, befolyásolja, a két kongresszus közötti legfelsőbb kollektív, irányító pártfórum dönt el. Ez a pártirányításnak olyan fontos elve, melyet féltve kell őrizni, mivel e téren mutatózó legkisebb torzítás is súlyos károkat eredményezhet. A megvalósítás hogyanjában lehetnek eltérések.

A másik fontos alapelv a *hadseregben működő kommunisták szervezetszerű összefogásának, illetve a párt- és a politikai szervek kiépítésének szükségessége*. Az ő feladatuk is, hogy elősegítsék a politika elsődlegességének érvényesülését, a felsőbb pártszervek határozatainak, valamint az ezekre épülő parancsok teljesítését, a marxista—leninista világnézet terjesztését, az alakulat erkölcsi-politikai életének formálását, a katonatömegek mozgósítását a párt és a kormány által kitűzött feladatok teljesítésére. A hadsereg sajátosságából következik, hogy nem lehet csak a választott pártszervekkel irányítani a belső politikai életet, pontosabban a politikai kiképzést. Így a hadseregben kiépült a kinevezett pártfunkcionáriusok, politikai szervek hálózata is, akik egyben állami funkciókkal is rendelkeznek. A kinevezett és választott párt-, illetve politikai szervek szoros együttműködése a pártirányítás és ellenőrzés sikeres megvalósításának fontos követelménye. Az együttműködés formái és módjai azonban itt is lehetnek hadseregenként eltérőek.

Végül a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének következő alapelve a *hadseregi és területi párt-, valamint politikai szervek szoros kapcsolatának fontossága*. A hadseregi párt-, valamint politikai szervek segítséget nyújtanak a területi pártszervezeteknek a társadalmi munkák elvégzésében, az időszerű gazdasági feladatok elvégzésében stb. Ugyanakkor a területi pártszervezetek a termelő munkában részt vevő munkás, paraszt és értelmiségi dolgozók segítségével beszélgetéseken, előadásokon, látogatásokon keresztül termékenyítően befolyásolják és sajátosan ellenőrzik az alakulatok erkölcsi-politikai életét. Rendkívüli esetekben — mint például háborús körülmények között, amikor az alakulat időlegesen elszakad magasabbegységétől — elfordulhat, hogy valamely területi pártszerv az adott alakulat felett átveszi a közvetlen irányítás és ellenőrzés jogkörét is.

³² Idézi: M. V. Frunze Válogatott Művel. I. köt. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1959. 560—562. o.

4. A hadsereg pártirányítását és ellenőrzését elősegítő elvek érvényesítésének néhány tapasztalata a testvéri országok hadseregeiben

A testvéri szocialista országok hadseregei az elmúlt években nagyszerű eredményeket értek el. Szüntelenül növelve haditechnikájuk és fegyverzetük ütőképességét, gyarapítva személyi állományuk, elsősorban tisztikaruk katonai és marxista—leninista tudását, együttesen olyan erővé váltak, amely magabiztos, megnyugtató érzést vált ki a szocialista országok népeiből, valamennyi békeszerető emberből, és ugyanakkor félelmet a háborúra spekulálókban. Sok esetben, így pl. a szovjet hadsereg a polgárháború és az intervenció, valamint a Nagy Honvédő Háború időszakában, a Kínai Felszabadító Néphadsereg a több évtizedes polgárháború és a japán imperializmus elleni felszabadító háború éveiben, vagy a Koreai Néphadsereg és a Kínai Felszabadító Néphadsereg a Koreai Népköztársaság elleni USA agresszió időszakában, a Vietnami Néphadsereg a francia gyarmati hadsereg elleni felszabadító háborúban, illetve a jelen időszakban, vagy a Német Demokratikus Köztársaság Nemzeti Néphadserege az augusztusi eseményeknél, az NDK államhatárainak biztosításakor tanújelét adta felkészültségének.

Fegyverbarátaink sikerét elsősorban a pártirányítás és ellenőrzés elveinek érvényesülése biztosította. Valamennyi szocialista hadseregben töreksenek ezeknek az elveknek a betartására. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ezeknek az elveknek az érvényre juttatása harc kérdése. Valahányszor felüti a fejét a párt életében a revizionizmus, a személyi kultusz, illetve a szektás dogmatizmus, az mindannyiszor veszélyt jelent a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének elveire is.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1957 októberében megtárgyalta a Szovjet Fegyveres Erőkben végzendő pártpolitikai munka helyzetét és megállapította, hogy a pártpolitikai munka irányításában a lenini elvek szigorú betartása, a politikai szervek, párt- és Komszomol-szervezetek állandóan növekvő szerepe, aktivitása, az egyszemélyi vezetés további erősítése, mint a Szovjet Fegyveres Erők építésének fontos elve érvényesül, de az azt megelőző időszakban ezeknek az elveknek az érvényesítését néhány tényező gátolta. Erről Malinovszkij a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusán a következőket mondotta: „... a volt honvédelmi miniszter kalandor módjára járt el, bonapartista törekvések vezették, a hatalom egyszemélyi megragadására törekedett. A hadseregben meghonosította a saját személyének kultuszát, s a pártpolitikai munka elsorvasztásának és lebecsülésének irányvonalát követte.

A párt Központi Bizottsága idejében véget vetett ennek a káros tevékenységnek... Ezzel kapcsolatban a hadsereg és a hajóhad erősítése szempontjából nagyon fontos szerepet játszottak az SZKP Központi Bizottságának 1957 októberi plenumán elfogadott határozatok. Ez a plenum megjelölte a fegyveres erők pártirányításának erősítésével és a fegyveres erők alakulataiban folyó pártpolitikai munka gyökeres megjavításával kapcsolatos rendszabályokat. Az októberi plenumon elfogadott határozatok és a későbbi központi bizottsági határozatok gyakorlati megvalósítása nyomán teljes mértékben visszaállították a fegyveres erők irányításának lenini elveit, a csapatoknál megnövekedett a politikai szervek és a pártszervezetek szerepe, erősödött a hadsereg és a nép kapcsolata, lényegesen javult a csapatok körében kifejtett pártpolitikai munka. A fegyveres erőknél a legjobb harcosok felvételével erősen gyarapodtak a párt sorai, megnövekedett a komszomolisták létszáma. A fegyveres erők tagjainak 82 százaléka ma párttag, illetve komszomolista. Ebben rejlik hadseregünk és hajóhadunk óriási ereje, ez a csapatok magas erkölcsi-politikai színvonalának alapja, a haza

biztonságával kapcsolatosan előttünk álló feladatok sikeres megoldásának záloga.”³³

A személyi kultusz — mint ismeretes — más testvéri ország kommunista pártjában is károkat okozott, és így rombolólag hatott az adott ország hadseregeire is. A Szovjetunió Kommunista Pártján kívül még más pártok is hoztak intézkedéseket a személyi kultusz felszámolására és ezzel egy időben a hadseregre gyakorolt káros hatások megszüntetésére. Így 1958 októberében például a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága is megvizsgálta a hadsereg pártirányítása és ellenőrzése elveinek érvényesítését a Bolgár Néphadseregben, és határozatot hozott a párt vezető szerepe növelésének és ezzel egy időben az egyszemélyi parancsnoki rendszer megszüntetésének soron következő feladatairól.

A hadsereg pártirányítása és ellenőrzése elveinek érvényesítéséért folytatott harc sajátos tapasztalatokat hozott a Kínai Felszabadító Néphadsereg, illetve elődje, a Kínai Vörös Hadsereg történetében. Még a polgárháború éveiben, amikor a Kínai Kommunista Párt tagjainak nagy többsége egyben katona is volt, a Vörös Hadsereg egész személyi állományának közel harminc százalékát, sőt volt amikor a felét párttagok tették ki. „Most a Vörös Hadseregben a számarány a párttagok és a pártonkívüliek között — írta Mao Ce-tung — körülbelül 1:3 az átlag: minden negyedik ember — párttag. Némrégiben határozatot hoztunk, amely szerint a hadrakelt egységekben növelni kell a párttagok számát annyira, hogy a kommunisták és a pártonkívüliek száma egyenlő legyen.”³⁴

Kétségtelen, hogy ennek a törekvésnek voltak pozitív következményei. Nyilvánvalóan a kommunisták számarányának növelése jelentősen fokozta a harcoló alakulatok erkölcsi-politikai állapotát. Azonban az már negatív következmény, ha a párttagság mennyiségi növekedése nem jár együtt a minőségi emelkedéssel, ha a pártba olyanok is bekerülnek, akik nem alkalmasak a kommunista név viselésére, akik nem a marxizmus—leninizmus eszméit, hanem kispolgári nézeteket terjesztenek. Ez párttagsági könyv aláírástámogatásával csak még nagyobb veszélyt jelent. Valójában ilyen veszélyt ütötte fel a fejét a Kínai Vörös Hadsereg soraiban is, s így érthetően maradtalanul nem érvényesülhettek a hadsereg pártirányításának és ellenőrzésének elvei sem.

Mao Ce-tung erről a jelenségről a következőket írja: „... A Vörös Hadsereg 4. hadtestének pártszervezetében különféle nem-proletár nézetek észlelhetők. Ez nagy mértékben akadályozza a párt helyes vonalának érvényesítését. Ha ezeket a nézeteket nem számoljuk fel véglegesen, a Vörös Hadsereg 4. hadteste kétségtelenül képtelen lesz teljesíteni azokat a feladatokat, amelyeket a Kínában folyó nagy forradalmi harc tűz eléje. A 4. hadtest pártszervezetében észlelhető hibás nézetek kialakulásának oka nyilván az volt, hogy ez a pártszervezet alapjában paraszti és egyéb kispolgári elemekből áll... megnyilvánulásai a következők:

1. A hadügy szembeállításával a politikával, és a vonakodás annak elismerésétől, hogy a hadügy csak egyik eszköze a politikai feladatok teljesítésének. Sőt, egyesek azt állítják, hogy »amikor a hadügyek jól állnak, magától értetődően jól állnak a politikai ügyek is; amikor viszont a hadügyek rosszul állnak, a politikai ügyek sem állhatnak jól«. Ezzel még élesebben hangsúlyozzák azt a gondolatot, hogy a politikával szemben a hadügyé a vezető szerep.”³⁵

A hadseregi politikai és pártszervek felépítésének alapelvei azonosak va-

³³ Az SZKP XXII. kongresszusa. Budapest, Kossuth, 1962. 565—566. o.

³⁴ Mao Ce-tung Válogatott Művei. I. kötet. Budapest, Szikra, 1952. 147. o.

³⁵ Uo. 189—190. o.

lamennyi szocialista hadseregben. A sajátos történelmi és helyi körülményekből adódóan azonban vannak bizonyos eltérések.

Vegyük szemügyre néhány szocialista hadsereg párt- és politikai szerveinek jelenlegi felépítését. 1960. augusztus 18—25 közötti napokban ülésezett a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága és határozatot hozott a Szovjet Fegyveres Erők pártszervezetei struktúrájának megváltoztatásával kapcsolatban. Az új struktúra lehetővé tette, hogy az alapszervezetek közelebb kerüljenek azoknak a konkrét feladatoknak a megoldásához, amelyek közvetlenül hatnak ki az alegységek személyi állománya kiképzésére és nevelésére. Az új szervezés szerint az ezredeknél és hajókon pártbizottságok alakultak. A zászlóaljknál, osztályoknál és a velük egyforma alegységeknél pártalapszervezetek, a századoknál és ütegeknél pedig üzemi jogú pártszervezetek vagy pártcsoportok vannak. A tanintézeteknél, a tudományos kutató intézeteknél, a katonai körzetek parancsnokságain és a Honvédelmi Minisztérium szerveinél pártbizottságok működnek, amelyek a járási pártbizottságokkal azonos jogokat élveznek. A hadsereg és a flotta pártszervezetei a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának utasításai, a Honvédelmi Minisztérium és a Politikai Főcsoportfőnökség (amely a Központi Bizottság katonai osztályának funkcióját tölti be) direktívái alapján és az egységeknél, alegységeknél tevékenykedő politikai helyettesek segítségével végzik munkájukat.

A személyi kultusz káros következményeinek felszámolása, valamint a lenini normák helyreállítása eredményeként egyre jobban nő a politikai munka hatása, bővül társadalmi jellege (számos nem függetlenített instruktor, előadó és politikai szerv működik a csapatoknál). Erősödik a kinevezett és választott kollektívák (például a Politikai Főcsoportfőnökség Irodája, mely kinevezett kollektív tanácskozó testület) szerepe. Az utóbbi négy évben a hadsereg kommunistáinak sorai is egyre inkább feltöltődnek most már nemcsak tisztekkel, de tiszthelyettesekkel és rendfokozat nélküli katonákkal is.

A szovjet hadsereg párt- és politikai szerveinek felépítéséhez hasonló a cseh, a román és más néphadseregek párt- és politikai szerveinek a felépítése is. Lényegében ugyanez a helyzet szinte valamennyinél, legfeljebb kisebb, nem lényeges eltérésekkel. Így például a Csehszlovák Néphadseregben és a Német Nemzeti Néphadseregben az az eltérés, hogy a politikai főcsoportfőnökségek, amelyek szintén a párt- és politikai szervek irányítói, közvetlenebbül kapcsolódnak a Központi Bizottság apparátusához, vagy eltérés tapasztalható a Lengyel Néphadseregnél is, ahol a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának határozata alapján a hadosztályok pártbizottságait egyesítették a politikai osztályokkal egy egységes hadosztály pártpolitikai szervvé, melynek az élére a politikai helyettes, illetve a politikai osztály vezetője került, s akinek egyik helyettese a hadosztály pártbizottságának a titkára. Eltérés még az is, hogy ezeken a helyeken megyei (katonai körzetek), illetve járási (hadosztályok) jogú pártbizottságok vannak, és irányítják az alájuk rendelt pártszerveket. Megint más a helyzet, ha az eltérések alapján szemlélődünk a Bolgár Néphadseregnél, ahol a zászlóaljknál és osztályoknál alapszervezetek, az ezredtörzseknél és ezredeknél pedig pártvezetőségek vannak. Ott, ahol 3, vagy annál több kommunista van együtt, pártcsoportot alakítanak. A Bolgár Néphadseregben a századoknál, mivel ott nincs megfelelő számú kommunista, nagy nehézségek jelentkeznek a pártpolitikai munkában. A századoknak csak 48⁰/₀-ában hoztak létre pártcsoportokat. Kb. 1—2 esztendeje sajátos helyzet alakult ki a Román Néphadseregnél. A pártpolitikai munkát fentről lefelé ezredig bezárólag kinevezett politikai tanácsok irányítják. Ezredtől lejjebb, valamint törzsekben és intézményekben választott pártszervek működnek. A hadse-

regben a politikai munka legfelső irányító szerve a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága által kinevezett Politikai Főtanács (ennek főtitkára és titkárai vannak). A különböző szintű politikai tanácsok titkárai egyben a megfelelő szintű parancsnokok politikai helyettesei is.

Akármennyire is találhatunk fegyverbarátaink párt- és politikai szerveinél egymástól megkülönböztető, bizonyos mértékig eltérő vonásokat, a lényeg, a meghatározó: a lenini elvek érvényesülése megegyezik. Az utóbbi esztendőben pedig különösen az a törekvés tapasztalható, hogy fokozzák a párt vezetőszerpét, a pártszervezetek hatáskörét, a kommunista kollektívák befolyását. És ha időközönként jelentkezik is valamilyen torzító, gátló tényező, az eddigi példák bizonyossága alapján sikeresen leküzdik valamennyit. Ez a szocialista hadseregek szüntelen erősödésének egyik leglényegesebb feltétele.

KARÓЙ МУНК:

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СОЗДАНИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ АРМИЙ

Резюме

Внутренняя жизнь, деятельность армии и причины её участия в политических событиях, уже в течение столетий занимают людей. В истории уже многие ставили вопрос: кого защищает армия и почему? Автор в ответ на этот вопрос прежде всего рассматривает соотношение армии и господствующих классов, вплоть до первобытного общества.

Автор, вслед за этим указывает место социалистической армии в защите диктатуры пролетариата. Исходя из того факта, что «пока существует империализм, существует и почва для агрессивных войн» — для всех социалистических стран является необходимой задачей; обеспечить защиту интересов народа, власти рабочего класса, строительства социализма, а также защиту Родины. Военная политика партии и в нашей Родине должна содействовать выполнению этих требований. Автор в своей статье в дальнейшем анализирует эту политику, особенно её часть, которая конкретно и исключительно занимается армией, то есть анализирует военную политику.

Автор после этого знакомит читателя принципами партийного руководства в социалистических армиях и опытом проведения этих принципов в жизнь. Автор также даёт ответ на тот вопрос, как решили большевики проблемы создания командующего состава социалистической армии, а также проблемы партийного руководства и контроля над армией. Одновременно автор даёт ответ и на то, что создаёт пролетарский классовый характер армии.

В заключительной части статьи мы можем ознакомиться некоторым опытом армий братских стран по отношению проведения в жизнь принципов партийного руководства и контроля над армией.

KÁROLY MUNK:

ÜBER EINIGE FRAGEN ZUR ENTSTEHUNG DER SOZIALISTISCHEN ARMEEN

Resümee

Das innere Leben, die Tätigkeit der Armee und ihre Beweggründe zur Beteiligung in den politischen Ereignissen beschäftigte schon seit Jahrhunderten die Menschen. Im Laufe der Geschichte wurde die Frage oft aufgestellt: wen verteidigt die Armee und warum verteidigt sie? Um diese Fragen beantworten zu können, untersucht der Verfasser vor allem das Verhältnis der regierenden Klassen und der Armeen zu einander von der Urgesellschaft an bis zu unseren Tagen.

Danach wird der richtige Platz der sozialistischen Armeen in der Verteidigung der Proletardiktatur angegeben. Einen Ausgangspunkt bildet die Tatsache: „solange der Imperialismus besteht, gibt es einen Boden für aggressive Kriege.“ Daher ist für ein jedes sozialistische Land eine unbedingte Notwendigkeit das Volksinteresse, die Arbeitermacht, den Aufbau des Sozialismus, die Heimat zu verteidigen, bzw. die Verteidigung dieser Werte zu sichern. Auch in unserem Land ist die Militärpolitik der Partei diesem Interesse untergeordnet. Im weiteren analysiert der Verfasser diese Politik, in besonderer Hinsicht die Aspekte dieser Politik, welche sich konkret und ausschliesslich mit der Armee beschäftigen, d. h. die Militärpolitik.

Weiterhin erörtert der Verfasser die Prinzipien der Partei in der Leitung der sozialistischen Armeen und die Erfahrungen, die im Laufe der Verwirklichung dieser Prinzipien gemacht wurden. Anschliessend beantwortet er die Frage, wie die Bolschewiken die Gestaltung eines neuen Offizierkorps', bzw. die Führung und Kontrolle der Armee durch die Partei durchgeführt haben. Wir bekommen auch eine Antwort auf die Frage, worin der proletarische Klassencharakter der Armee besteht. Zuletzt können wir über einige, bei den Armeen der befreundeten Staaten gemachten Erfahrungen über die Verwirklichung der Prinzipien lesen, welche zur Leitung und Kontrolle der Armee durch die Partei beitragen.